

ΕΣΠΕΡΙΔΑ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗΣ ΜΟΥΣΙΚΟΥ ΤΟΜΟΥ

«*Νάματα Βασιλικής Τέχνης και κατάνυξης στην Θεία Λατρεία*»

του πρεσβυτέρου

Γεωργίου Αλ. Αναγνωστόπουλου

Διευθυντού Μουσικού Γυμνασίου- Λυκειακών Τάξεων Βαρθολομιού

Έκδοσις Ιερής Μητροπόλεως Ηλείας
Πύργος, 2014

Ἀχιλλέως Γ. Χαλδαιάκη

Αναπληρωτὴ Καθηγητὴ Βυζαντινῆς Μουσικολογίας
Τμῆμα Μουσικῶν Σπουδῶν τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς
τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Ἡ ἐξαιρετικὰ καλαίσθητη καὶ φιλότεχνα φροντισμένη ἐκδοσὴ τοῦ ἔργου τοῦ πατρὸς **Γεωργίου Ἀναγνωστοπούλου**, ὁ ἀπόψε παρουσιαζόμενος λαμπρὸς πρῶτος τόμος τῶν *Ναμάτων Ψαλτικῆς Τέχνης καὶ Κατάνυξης στὴ Θεία Λειτουργία μὲ Μαθήματα εἰς τὴν Θεϊαν Λειτουργίαν*, μᾶς δίνει θαυμάσια ἀφορμὴ νὰ ἐκθέσουμε λίγες σκέψεις γιὰ τὶς τόσο γνωστὲς μᾶς ἀλλὰ αὐτόχρονα παραγνωρισμένες φιγούρες τοῦ **ΜΕΛΟΠΟΙΟΥ** καὶ τοῦ **ΨΑΛΤΗ**:

ΠΡΟΦΑΝΩΣ, σήμερα, ὅλοι κατανοοῦμε τι σημαίνει μελοποιὸς καὶ τι σημαίνει ψάλτης:

ὁ μελοποιὸς εἶναι αὐτὸς ποὺ ἔχει τὴν «ποιητικὴ ἔξη» καὶ ἄρα τὴ «δυνατότητα νὰ κατασκευάζει μέλος, ἐφευρίσκοντας καὶ γράφοντας νέες μελωδίες ποὺ ἀρέσουν στοὺς ἀκροατὲς του», ἐνῶ ὁ **ψάλτης** εἶναι ἀπλῶς αὐτὸς ποὺ καλεῖται νὰ «ἀπαγγεῖλει αὐτὸ τὸ μέλος», νὰ ψάλει, νὰ ἐρμηνεύσει «διάφορες τετριμμένες ψαλμωδίες». Αὐτά, ἀκριβῶς, προκύπτουν ἀπ' ὅσα γράφει σχετικὰ ὁ Χρῦσανθος στὸ Θεωρητικὸ του:

Μελοποιία εἶναι δύναμις κατασκευαστικὴ μέλους. Κατασκευάζομεν δὲ μέλος, ὄχι μόνον ψάλλοντες τετριμμένας διαφόρους ψαλμωδίας, ἀλλ' ἐφευρίσκοντες καὶ γράφοντες καὶ ἴδια νέα μέλη, τοῖς ἀκροαταῖς ἀρέσκοντα. Ἄρα διαφέρει ἡ μελοποιία τῆς μελωδίας· διότι ἡ μὲν μελωδία εἶναι ἀπαγγελία μέλους· ἡ δὲ μελοποιία εἶναι ἕξις ποιητικῆ.

Παρ' ὅλ' αὐτά, ὅμως, ἀντιλαμβανόμεσθε-ἐπίσης- ὅλοι ὅτι καὶ στοὺς δύο ὅρους λανθάνουν πολλὲς ἀκόμη προϋποθέσεις, ἄγνωστες -ἴσως- στὶς λεπτομέρειές τους γιὰ τὴ σύγχρονη πραγματικότητα: ὁ ἀληθινὸς ψάλτης πρέπει νὰ διακρίνεται καὶ ἀπὸ ἄλλα ἰδιαίτερα χαρίσματα, ὅπως καὶ ὁ πραγματικὸς μελοποιὸς πρέπει νὰ γνωρίζει ἀπόλυτα καὶ νὰ ἀκολουθεῖ πιστὰ κάποιους συγκεκριμένους κανόνες. Στὶς μέρες μας ὅλα αὐτὰ ἔχουν ἀτονήσει• τὰ κριτήρια ἔχουν κατὰ πολὺ χαλαρώσει. Σήμερα, εἶναι συνηθισμένο κάποιος νὰ χαρακτηρίζεται, χωρὶς πολὺ σκέψη, μελοποιὸς ἢ ψάλτης. Καὶ γιὰ τὶς δύο περιπτώσεις, πάντως, χρειάζεται -ὅπωςδὴποτε- πολὺ περισσότερη προσοχή, καὶ (γιατί ὄχι) κάποια ἐπιφύλαξη. Ἐς θυμηθοῦμε ἐδῶ πῶς περιγράφονται, σὲ ἑλληνικὲς μουσικὲς πηγές, αὐτὰ τὰ δύο πρόσωπα• ὁ ψάλτης καὶ ὁ μελοποιός:

ἩΔΗ ἀπὸ τὸν 15ο αἰῶνα ὁ ἱερομόναχος Γαβριὴλ ἔκρινε σκόπιμο νὰ «εἰκονίσει τὸν τέλειο ψάλτη». Ἔθεσε, λοιπόν, ἕξι κριτήρια, τὰ ὁποῖα «ὀφείλει νὰ πληροῖ ὁποῖος ψάλτης δὲν θέλει νὰ διαψεύδει τὸ ὄνομά του». Τὰ τρία ἀπ' αὐτὰ σχετίζονται μὲ τὴ χρήση τῆς ψαλτικῆς σημειογραφίας:

- γνώση τῆς «ὀρθογραφίας» τῆς παρασημαντικῆς
- δυνατότητα μουσικῆς γραφῆς χωρὶς τὴ χρήση κάποιου βοηθήματος
- ἄμεση (καὶ ἄψογη) καταγραφή ὁποιοῦδὴποτε μουσικοῦ ἀκούσματος

Ἐνῶ δύο, μόνον, ἀναφέρονται στὶς φωνητικὲς ἰκανότητες τοῦ ψάλτη:

- ο τονικὰ σωστὴ φωνητικὴ τοποθέτηση
- ο καλλιφωνία

Ἐπιπλέον δέ, εἶναι ἀξιοπαρατήρητο ὅτι, μέσα στὰ ψαλτικὰ χαρίσματα συμπεριλαμβάνεται καὶ ἡ δυνατότητα:

- σύνθεσης νέων μελωδιῶν

Μ' αὐτὲς τὶς παρατηρήσεις τοῦ Γαβριὴλ συμφωνεῖ καὶ ὁ Μανουὴλ Χρυσάφης, ποὺ κατὰ τὴν ἴδια χρονικὴ περίοδο μνημονεύει κι αὐτὸς ἕξι ἀντίστοιχα «κεφάλαια»,

οὐ παρὰ πᾶσι γινωσκόμενα, πᾶσι δὲ ὀφειλόμενα γινώσκεισθαι, τοῖς γε τῆς ἐπιστήμης ταύτης ἀντιποιοιμένοις:- πρῶτον οὖν ἐστὶν τὸ ποιεῖν τινα θέσεις προσηκούσας καὶ ἁρμοδίας, ἐπόμενον τῷ ὄρω τῆς τέχνης:- δεύτερον, τὸν μὴ ἐγκύπτοντα τῷ βιβλίῳ καὶ ὀρῶντα, ἀλλὰ καὶ χωρὶς βιβλίου γράφειν ἀσφαλῶς καὶ ὡς ἡ τέχνη βούλεται, εἴ τι ἂν τις ἐπιτάξειε γράφειν:- τρίτον, τὸ ἀμελετήτως μὴ προδιασκεψάμενον, ἀλλ' ἅμα τῷ

θεάσασθαι δύνασθαι παντοῖα ψάλλειν μαθήματα, παλαιά τε καὶ νέα, τοῦ ἀπταιστοῦ πάντη πάντως ἐχόμενον:- τέταρτον, τὸ ψάλλειν μὲν ἄλλον, αὐτὸν δὲ τὸ ψαλλόμενον γράφειν τε καὶ ψάλλειν ὁμοίως ἐκείνῳ:- πέμπτον, τὸ παντοῖα ποιεῖν ποιήματα ἴδια, ἢ οἴκοθεν κινούμενον, ἢ καὶ ἐξέτέρων ἐπιτάγματος καὶ μετὰ μελέτης καὶ ταύτης ἐκτός:- ἕκτον, ἢ τῶν ποιημάτων κρίσις ἐστίν, ἣτις ἐστίν ἴσως μὲν καὶ τὸ δύνασθαι κρίνειν τὸ ποιηθέν, καθ' ὅτι τε καλῶς ἂν ἔχοι καὶ ἀσφαλῶς καὶ καθ' ὅτι μὴ, ἴσως δὲ καὶ τὸ δύνασθαι γνωρίζειν ἀπὸ μόνης ἀκοῆς τὸ τοῦ δε τινος ποίημα ὅπερ δὴ καὶ κάλλιστόν ἐστι πάντων τῶν ἐν τῇ τέχνῃ.

Καὶ ἐγείρεται, βέβαια, ἐδῶ κάποιος εἰδικότερος προβληματισμός* ποιόν ἀκριβῶς περιγράφει ὁ Μανουὴλ Χρυσάφης; τὸν ψάλτη ἢ τὸν μελοποιό; Ὁ ἴδιος, συνεχίζοντας, λέει:

Τούτων τῶν εἰρημένων ἐξ κεφαλαίων ὁ τὴν ἐπιστήμην ἔχων καὶ δυνάμενος ὡς ἡ τέχνη βούλεται χρῆσθαι αὐτοῖς, **διδάσκαλος ὦν τέλειος** λοιπὸν **ποιήτω τε ποιήματα καὶ γραφέτω καὶ διδασκέτω καὶ ψήφους κρίνων ἐξαγέτω** περὶ τε τῶν οἰκείων καὶ ὧν ἄλλοι ποιοῦσι, μᾶλλον δὲ περὶ τούτων [...] ὁ δὲ μὴ τε τὴν ἐπιστήμην αὐτῶν ἔχων, μῆτε διὰ τοῦτο δυνάμενος χρῆσθαι αὐτοῖς, σιγάτω λοιπὸν, τοῦτο βέλτιον τοῦ μὴ σιγᾶν ἠγησάμενός τε καὶ ἀσφαλέστερον...

ΕΠΑΝΑΠΡΟΣΕΓΓΙΖΩ, ἔτσι, τίς ἐδῶ περιγραφόμενες δύο φιγοῦρες: ὁ μελοποιὸς καὶ ὁ ψάλτης; εἶναι διακριτοὶ οἱ ρόλοι τους; Εἶναι δύο διαφορετικὰ πρόσωπα ἢ συναντῶνται (σὲ κάποιες πτυχές τῶν δραστηριοτήτων τους) καὶ ἀλληλεπιδροῦν; Ἄραγε, ὁ μελοποιὸς ἔχει ἀνάγκη τὸν ψάλτη ἢ ὁ ψάλτης τὸν μελοποιό; Διατυπώνω ἐδῶ αὐτὸ τὸ ἐρώτημα (στὸν τύπο γνωστῆς λαϊκῆς θυμοσοφίας) ὄχι ὡς ἔναυσμα γενικότερου φιλοσοφικοῦ προβληματισμοῦ, ἀλλ' ὡς εὐκαιρία εἰδικότερης προσέγγισης τόσο τοῦ ψάλτη ὅσο καὶ τοῦ μελοποιῦ.

ΑΠ' ΟΣΑ, τουλάχιστον, γράφει ὁ Μανουὴλ Χρυσάφης φαίνεται ὅτι οἱ δύο φυσιογνωμίες ποὺ μᾶς ἀπασχολοῦν [ὁ ψάλτης καὶ ὁ μελοποιὸς] κάπου ἀρχίζουν νὰ συμπλέκονται καὶ νὰ «μεταλλάσσονται», στὴν ἰδανικὴ τους ἐκδοχή, σὲ μιὰν ἄλλη μορφή: στὸν τέλειο διδάσκαλο τῆς ψαλτικῆς τέχνης, ὁ ὁποῖος συγκεντρώνει

τις ιδιότητες τοῦ ψάλτη, τοῦ μελοποιοῦ, τοῦ δασκάλου, τοῦ συγγραφέα, ἀλλὰ καὶ τοῦ κριτῆ τῶν ὁμοτέχνων του* μὲ ἄλλα λόγια, σὲ μιὰ μορφή ἀντίστοιχη τῆς ἰδανικῆς ἐκδοχῆς τοῦ σημερινοῦ ἐπιστήμονα μουσικολόγου, ὁ ὁποῖος πέρα ἀπὸ τὴ θεωρητικὴ καὶ πρακτικὴ γνώση τῆς ψαλτικῆς δύναται νὰ φιλοσοφεῖ πάνω στὴν τέχνη, διατυπώνοντας κρίσεις γιὰ συγκεκριμένα μελοποιήματα ἢ κρίνοντας τὸ φαινόμενο τῆς μουσικῆς δημιουργίας γενικότερα.

ΤΟΥΤΟ προκύπτει, ἐμφαντικότερα, καὶ ἀπὸ μεταγενέστερες σχετικὲς πηγές, ὅπως –γιὰ παράδειγμα– τὸ Θεωρητικὸ τοῦ Χρυσάνθου* ἐκεῖ, ὁ Χρῦσανθος, προσπαθώντας νὰ σκιαγραφήσει τὴ φυσιογνωμία τοῦ μελοποιοῦ, δίνει τρεῖς διαβαθμίσεις, μέσα ἀπὸ τίς ὁποῖες φαίνεται καθαρὰ αὐτὴ ἡ «μετεξέλιξη» τῶν δύο προσώπων [ψάλτη καὶ μελοποιοῦ/ μελοποιοῦ καὶ ψάλτη] σὲ μιὰν κοινὴ ιδιότητα (ὅπως τὴν περιγράφει παραπάνω καὶ ὁ Μανουὴλ Χρυσάφης): αὐτὴν τοῦ ἐπιστήμονα μουσικοῦ. Γράφει ὁ Χρῦσανθος στὸ Θεωρητικὸ του:

Τὸ ἦθος τοῦ ἤχου διδάσκει τοὺς τωρινοὺς νὰ μελίζωσιν, ἢ κατ' ἐμπειρίαν, ἢ κατὰ τέχνην, ἢ κατ' ἐπιστήμην. Ὅσοι λοιπὸν μελίζουσι κατ' ἐμπειρίαν, αὐτοὶ δὲν γνωρίζουσι οὔτε τοὺς μουσικοὺς χαρακτήρας, οὔτε κἀνένα ἀπὸ ἐκεῖνα, ὅσα διδάσκονται τεχνικῶς ἢ ἐπιστημονικῶς εἰς τὴν Μουσικὴν· ἀλλὰ ἀπὸ πολλὴν ἄσκησιν καὶ τριβὴν τοῦ ψάλλειν, ἀπέκτησαν εὐκολίαν καὶ δεξιότητα, τοῦ νὰ μελίζωσι τροπάρια κατὰ τοὺς ὀκτῶ ἤχους, ὁποῖος προταθῆ [...] Μελίζουσι δὲ οἱ τοιοῦτοι ἀτελῶς, διότι μὴ γράφοντες τὸ μέλος μὲ τοὺς μουσικοὺς χαρακτήρας, ἀδυνατοῦσι νὰ λέγωσιν αὐτὸ παρομοίως, ὡς ἂν θέλουσιν.

Ὅσοι δὲ μελίζουσι κατὰ τέχνην, αὐτοὶ γνωρίζουσι μὲν τοὺς μουσικοὺς χαρακτήρας, κρατοῦσι δὲ εἰς τὴν φαντασίαν, ὅσα κατὰ λόγον διδάσκονται, ἕως ἐκεῖ ὅπου φθάνει ἡ κρίσις τῆς αἰσθήσεώς των. Αὐτοὶ ὅταν εἶναι φύσεως ῥοπήν ἐχούσης εἰς τὴν Μουσικὴν, καὶ καταβάλλωσι πολλὴν ἄσκησιν καὶ τριβὴν εἰς αὐτήν, ἀποκτῶσι τὴν δύναμιν τοῦ νὰ γράφωσι μὲ τοὺς χαρακτήρας ὅ,τι μέλος ἀκούσωσιν ἢ φαντασθῶσι καὶ νὰ ψάλλωσιν αὐτὸ πάντοτε παρομοίως καὶ ἀπαραλλάκτως· ἐπειδὴ ψάλλωσιν ἐντέχνως.

Ὅσοι δὲ μελίζουσι κατ' ἐπιστήμην, αὐτοὶ γνωρίζουσι μὲν τοὺς μουσικοὺς χαρακτήρας, κρατοῦσι δὲ εἰς τὴν φαντασίαν, ὅσα κατὰ λόγον διδάσκονται, ἕως ἐκεῖ ὅπου φθάνει ἡ κρίσις τοῦ νοός των· γινώσκουσι δὲ τὰς αἰτίας καὶ τοὺς λόγους τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς μουσικῆς. Αὐτοὶ λοιπὸν, ὅταν εἶναι φύσεως, ἧτις ἔχει ῥοπήν εἰς τὴν Μουσικὴν, καὶ ἐπιμένουσιν εἰς τὴν ἄσκησιν καὶ τριβὴν αὐτῆς, ἀποκτῶσι δύναμιν τοῦ νὰ ἐφευρίσκωσι μέλη τοιαῦτα, ὥστε νὰ δύνανται νὰ κινῶσι τὴν ψυχὴν τοῦ ἀκροατοῦ εἰς ὅ,τι θέλουσι. Μεταχειρίζονται δὲ εὐεπηβόλως μὲν τὰς μελωδίας, προσφυστάτα δὲ τοὺς χαρακτήρας. Ὀντες δὲ καὶ φιλόσοφοι, καὶ τῆς πρώτης τάξεως ἄνθρωποι, συντιθέασιν καὶ στίχους ἰδίους, ἐκλέγοντες καὶ λέξεις ἁρμοδίας εἰς τοὺς σκοποὺς των καὶ τότε μὲ τρία δυνατὰ μέσα, μὲ τὴν μελωδίαν δηλαδὴ, μὲ τὸν ῥυθμὸν καὶ μὲ τὴν λέξιν, ἐκτελοῦσι κάθε σκοπὸν ...*

ΟΣΑ σχολιάζει ὁ Χρῦσανθος στὴ συνέχεια ἐπιβεβαιώνουν αὐτὴ τὴνεύκταία «μετάλλαξη». Οἱ ἐμπειρικοὶ ψάλτες δὲν εἶναι ἄλλοι ἀπὸ τὴν πολὺ γνωστὴ κατηγορία τῶν πρακτικῶν ψαλτῶν, οἱ ὅποιοι, εἶναι προφανές, συνδυάζουν (ἔστω καὶ κατὰ ἰδιότυπο τρόπο) τὶς ἰδιότητες τοῦ μελοποιοῦ καὶ τοῦ ψάλτη, ἀφοῦ ψάλλοντας πρακτικὰ δημιουργοῦν κάθε φορά καὶ διαφορετικὲς μελωδίες. Αὐτοὶ εἶναι ποὺ ὁ Χρῦσανθος συμβουλεύει:

νὰ μιμῶνται κατὰ δύναμιν τοὺς κατὰ τέχνην, ἢ κατ' ἐπιστήμην μελίζοντας. Καὶ ἐὰν θέλωσι νὰ διαφυλαχθῆ καὶ κἀνένα τῶν μέλος, ὡς τὸ ὑπαγορεύωσιν εἰς κἀνένα τεχνίτην μουσικόν, διὰ νὰ τὸ γράφῃ, ἂν τὸ κρίνῃ ἄξιον.

Μὲ ἐνδιάμεση, δηλαδή, βαθμίδα τὴν ἐκμάθηση τῶν κανόνων τῆς τέχνης, ἀποβλέπουν καὶ αὐτοὶ (ὅπως καὶ οἱ τεχνίτες ψάλτες-μελοποιοὶ) στὴν τελειότητα τοῦ ἐπιστήμονα μουσικοῦ. Εἰδικότερα δέ, στὶς συμβουλές ποὺ ὁ Χρῦσανθος ἀπευθύνει πρὸς τοὺς τεχνίτες μελοποιούς, προκειμένου αὐτοὶ νὰ μοιάσουν στοὺς ἐπιστήμονες, μπορούμε νὰ ἀνιχνεύσουμε ὄχι μόνον κάποιους χρήσιμους κανόνες τῆς ψαλτικῆς μελοποιίας[: Παλλιλογία, Ἐπανάληψη, Μίμηση πρὸς τὰ νοούμενα, Μεταβολή, Ἀπόδοση], ἀλλὰ καὶ τὴν ἀκριβῆ περιγραφή ἑνὸς ἐπιστήμονα μουσικοῦ. Προκύπτει, ἔτσι, ὅτι αὐτὸς ὁ ἰδανικὸς μελοποιὸς θὰ πρέπει νὰ διακρίνεται ἀπὸ:

- Διάθεση μίμησης:

Εἰς δὲ τὸν κατὰ τέχνην μελίζοντα συμβουλεύομεν, εἰ μὲν τὸ μελιζόμενον εἶναι προσόμοιον, νὰ μεταχειρίζηται τὸ ἀπαράλλακτον μέλος, τὸ ὅποιον διεσώθη εἰς ἡμᾶς ἢ διὰ τοῦ Πέτρου, ἢ δι' ἄλλου τινὸς διδασκάλου· ἢ κἂν νὰ μὴν ἀπομακρύνηται τὸ ἐδικόν του μέλος ἀπὸ τὴν μελωδίαν καὶ ἀπὸ τὸν ῥυθμόν, τὸν ὅποιον οἱ πρὸ αὐτοῦ διδάσκαλοι ἀπέδωκαν εἰς τὸ πρῶτον προσόμοιον.

- Γνώση τῶν κανόνων τῆς γλώσσας, στὴν ὁποία μελοποιεῖ:

Εἰ δὲ εἶναι ἰδιόμελον, νὰ προσέχη πρῶτον εἰς τὸ ἦθος τοῦ ἤχου· καὶ ἀφ' οὗ γράψῃ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ νὰ ἀρχίζῃ τὴν μελωδίαν ἀπὸ τοὺς δεσπόζοντας φθόγγους. Καὶ ὡσάκις μὲν ἀπαντᾷ τὴν ὑποδιαστολὴν εἰς τὰς λέξεις τοῦ κειμένου, νὰ ποιῆ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν μελωδίαν τοῦ ἀτελεῖ κατάληξιν τοῦ ἤχου· ὡσάκις δὲ ἀπαντᾷ τελείαν στιγμὴν, νὰ ποιῆ ἐντελεῖ

κατάληξιν τοῦ ἤχου• ὁσάκις δὲ ἀπαντᾷ μέσην στιγμὴν, ἂν εἶναι τέλος μεγάλης περιόδου, καὶ πάλιν ἔπῃται μεγάλη περίοδος, νὰ ποιῇ ἐντελῆ κατάληξιν• εἰ δὲ εἶναι τέλος κόμματος, ἢ κώλου, καὶ πάλιν ἔπῃται κόμμα ἢ κῶλον, νὰ ποιῇ ἀτελῆ κατάληξιν• τελικὴν δὲ κατάληξιν τότε μόνον νὰ ποιῇ, ὅταν τελειώνει τὸ κείμενον, καὶ ἔπῃται ἐκφώνησις Ἱερέως ...

- Ἐμμονὴ στὴν οὐσίᾳ καὶ ὄχι στὸν ἐντυπωσιασμό:

Δύναται ὁ τεχνίτης μελοποιὸς νὰ μεταχειρισθῇ εἰς τὸ μέλος του καὶ φθοράν, κατὰ τὸ νόημα τοῦ κειμένου, σπανίως ὅμως• κατὰ τοῦτο μιμούμενος τὸν Πελοποννήσιον Πέτρον, ὅστις πολλὰ τροπάρια ἐμέλιζε χωρὶς φθοράν. Διότι αἱ συχναὶ φθοραὶ δεικνύουσιν ἀδυναμίαν τοῦ μελοποιουῦ, μὴ δυναμένου εὐρεῖν ὕλην πολλὴν εἰς ἓνα ἤχον, καὶ διὰ τοῦτο καταφεύγοντος εἰς πολλοὺς.

- Ἀποφυγὴ νεωτερισμῶν:

Οὕτω μὲν δύναται νὰ μελίζῃ κατὰ τὸ νέον στιχηράριον ὁ τεχνικὸς μουσικὸς• κατὰ δὲ τὸ παλαιὸν στιχηράριον, πῶς; Εἰς τὰς ἡμέρας μας ὀλίγον ζητεῖται τὸ μελίζειν κατὰ τὸ παλαιὸν στιχηράριον• ἐπειδὴ εὐρίσκονται μεμελισμένα ἀπὸ παλαιούς μουσικοὺς καὶ στιχηρά, καὶ δοξαστικά, καὶ τὰ λοιπά, καὶ δύναται τις νὰ μεταχειρισθῇ τὰ ἔτοιμα. Εἰ δὲ θέλει τις τῶν μελοποιῶν νὰ μελίσῃ καὶ τοιοῦτον μέλος, εἰς τοῦτον συμβουλευόμεν νὰ ποιήσῃ πολλὴν ἄσκησιν, καὶ τριβὴν, καὶ περιέργειαν εἰς τὸ παλαιὸν στιχηράριον• καὶ ἀπὸ αὐτοῦ ἐρανιζόμενος μέλη, νὰ τὰ ἐφαρμόζῃ εἰς τὰς λέξεις τοῦ κειμένου του• ἐπειδὴ εἰς τὸ παλαιὸν στιχηραρικὸν μέλος ἕως τώρα ξένα μέλη δὲν παρεισήχθησαν, καὶ ἄς μὴ γένη αὐτὸς ἀρχηγὸς τῆς κιβδηλώσεως.

- Ἀναζήτησις, κατανόησις καὶ ἐφαρμογὴ τῶν κανόνων τῆς μελοποιίας:

Κατὰ δὲ τὸ παπαδικὸν μέλος, παρὰ πολὺ ζητεῖται τὴν σήμερον τὸ μελίζειν, καὶ μάλιστα χερουβικὰ καὶ κοινωτικά. Λοιπὸν ἄς γινώσκῃ ὁ μελοποιός, ὅτι μετὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἤχου γίνεται ἀρχὴ μελωδίας ἀρρύθμου, ἣτις ὁμοιάζει μὲ προοίμιον• διότι εἰς αὐτὴν δεικνύεται ἡ ὁδὸς τοῦ ἤχου καὶ ἐπὶ τὸ ὄξύ καὶ ἐπὶ τὸ βαρὺ• ἔπειτα γίνεται ἐντελής κατάληξις εἰς τὸ ἴσον τοῦ ἤχου. Ἡ τοιαύτη δὲ μελωδία λέγεται Παρακλητικὴ...

- Ἀνάδειξις, ἀπαραίτητα, καὶ ὀρισμένων προσωπικῶν στοιχείων, γιὰ νέα καὶ πρωτότυπη συμβολὴ στὴν παραδεδομένη μελοποιία:

Τὴν μὲν περισσοτέραν ὕλην ὁ μελοποιὸς ἐρανιζεῖται ἀπὸ τὰς μελωδίας, τὰς ὁποίας ἀφῆκαν οἱ παλαιοὶ μουσικοὶ εἰς τὰ ὅμοια ποιήματά των• καὶ εἰς τοῦτο βοηθεῖται μεγάλως ἀπὸ τὴν συχνὴν ἀνάγνωσιν καὶ μελέτην, δυνάμενος νὰ ποιῇ διὰ τοῦ παραλληλισμοῦ εἰς τὰ πονήματα τῶν παλαιῶν [...] Τὸ δὲ Ἐπίσημον πρέπει νὰ εἶναι, ἢ κᾶν νὰ νομίζεται ἐφεύρεσις ἐδίκῃ του• διότι δὲν φθάνει μόνον τὸ νὰ ἐρανιζῆται μέλη ἀπὸ ἄλλους, καὶ νὰ τὰ μεταχειρίζηται κατακόρως, ἀλλὰ νὰ ἔχῃ καὶ αὐτὸς

ὀλίγην ὕλην νεωστὶ ἐφευρεθεῖσαν ἢ ἀπὸ αὐτόν, ἢ ἀπὸ ἄλλους εἰς ἄλλα, τὴν ὁποῖαν νὰ μεταχειρίζηται διαφόρως, διὰ νὰ διακρίνηται τὸ ἐπίσημον. Ἐπειδὴ κατὰ διαφόρους καιροὺς ἀναφαίνονται καὶ διάφορα νέα μέλη, καὶ διάφοροι νέα κλίμακες. Εἰ δὲ καὶ δὲν ἔχει κἀνένα ἐπίσημον, ἄς μὴν ἐπιχειρῆ νὰ μελίζη νέον, ἀλλ' ἄς μεταχειρίζηται τὰ ἔτοιμα.

ΕΙΝΑΙ, ὅπωςδήποτε, χρήσιμο νὰ ἀντιπαραβάλουμε τὰ παραπάνω χαρίσματα, τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ὁ Χρῦσανθος μᾶς περιγράφει ὡς τὸ πρότυπο τοῦ τέλειου ψάλτη-μελοποιουῦ, μὲ τὶς ἀντίστοιχες σύγχρονες ἀντιλήψεις• ἄμεσα θὰ προκύψουν, ἔτσι, σπουδαῖα συμπεράσματα. Φοβοῦμαι, ὅμως, ὅτι ὄχι μόνον διστάζουμε ἀλλὰ καὶ συστηματικὰ ἀποφεύγουμε παρόμοιο ἐγχείρημα. Προσωπικά, μοῦ δημιουργεῖ ἰδιαίτερη ἐντύπωση τὸ γεγονός ὅτι ὁ Χρῦσανθος τελειώνει τὸ Θεωρητικὸ του ἀνακεφαλαιώνοντας (συγκεντρωμένα πλέον) τὰ ἴδια ἀκριβῶς χαρίσματα• καὶ μοιάζει σὰν νὰ μᾶς δίνει τὶς τελευταῖες καὶ πιὸ σημαντικὲς συμβουλές του:

...διὰ νὰ εἶναι καὶ ὁ ψάλλον φίλος εἰς τοὺς ἀκροατάς, καὶ ὄχι ἀπεχθής, πρέπει νὰ εἶναι καλός• τὸ δὲ καλὸν τοῦ ψάλτου συνίσταται:

Α', εἰς τὴν εὐφωνίαν [...] Εὐφωνία δὲ εἶναι ὄχι μόνον ἡ γλυκύτης τῆς φωνῆς, (τὸ ὁποῖον εἶναι προτέρημα εἰς ὅλους μὲν ἐπιθυμητόν, εἰς πολλὰ ὀλίγους ὅμως ἀπὸ τὴν φύσιν δεδομένον) ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ δύναται τις νὰ ἐκφωνῆ τοὺς φθόγγους, κατὰ τοὺς διωρισμένους τόνους.

Β', Τοῦτου δοθέντος, εἰς τὸ νὰ εἶναι ὁ ψάλτης διαθέσεως μιμητικῆς ἐκ φύσεως ἢ ἐκ μαθήσεως...

Γ' Τοῦτων ὑπαρχόντων, εἰς τὸ νὰ εἶναι πεπαιδευμένος ἀρκετὰ κἂν τὴν ἰδίαν του διάλεκτον, (ἐπειδὴ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι ὅλοι οἱ Μουσικοὶ καὶ φιλόσοφοι.) διὰ νὰ ἐννοῆ τὴν ἐννοίαν τοῦ ψαλλομένου. Διότι εἶναι πρέπον, νὰ ψάλλῃ ὁ ψάλτης γηθοσύνως μὲν τὰ τερπνά, ἐλεεινῶς δὲ τὰ θλιβερά• καὶ νὰ ἀναβαίνει μὲν εἰς ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἐννοεῖται ὕψος• νὰ καταβαίνει δὲ εἰς ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἐννοεῖται βάθος• καὶ ὅλως κατὰ τὰ νοήματα νὰ μεταχειρίζηται καὶ τὰς μελωδίας.

Λοιπὸν ὁ οὕτως ἔχων, θέλων νὰ διδαχθῆ τὰ Μουσικά, πρέπει νὰ μὴν εἶναι οὔτε ἀνήλικος, οὔτε παρήλιξ [...] Διδασκόμενος δὲ τὰ μουσικὰ

πρέπει νὰ προσέχη τὰ ἐξῆς τέσσαρα·

Α', Νὰ δίδῃ πολλὴν προσοχὴν εἰς τὸν διδάσκοντα, καὶ νὰ μανθάνῃ τὸ διδασκόμενον μέλος οὕτως, ὥστε νὰ μὴ γίνηται κάμμία αἰσθητὴ διαφορὰ εἰς τὴν προφορὰν τοῦ μέλους ὅπερ ἐδιδάχθη [...]

Β', Νὰ μὴ θέλῃ νὰ ποιῇ νεωτερισμοὺς εἰς τὰ ξένα μέλη κατὰ τὴν προφορὰν, ἢ κατὰ τὴν γραφὴν, ἢ κατὰ τὴν ἔκθεσιν, καλλωπίζων ἢ συντέμνων αὐτὰ [...]

Γ', Νὰ ἐπιχειρῇ νὰ μελοποιῇ καὶ ἴδια κατὰ μίμησιν πολλαχοῦ τῶν διδασκάλων· τὰ ὁποῖα νὰ φέρῃ εἰς ἀπροσωπολήπτους κριτάς, καὶ νὰ διορθόνη μετ' ἐπιεικείας, ὅ,τι κατακριθῆ, χωρὶς νὰ ἐπιμένῃ μὲ πείσμα εἰς τὰ ἀγνοούμενα σφάλματα· τὰ ὁποῖα ἢ ἀλαζονία καλύπτει πολλάκις ὑπὸ τὸν χιτῶνα τῆς ὀρθότητος [...]

Δ', Νὰ μὴν ἀηδιάζῃ ἀπὸ τὴν πρώτην προσβολὴν εἰς τὰ ξένα μελίσματα, μήτε νὰ τὰ καταδικάζῃ, χωρὶς νὰ τὰ περιεργασθῆ μὲ πολυκαιρίαν, καὶ μὲ μεγάλην προσοχὴν. Ἄλλ' ἀφ' οὗ τὰ ἐκμάθη καλῶς, καὶ γένη ἐγκρατὴς αὐτῶν ἐντελέστατα, τότε νὰ ἀποφασίσῃ νὰ ἐπάγῃ τὴν πρέπουσαν εἰς αὐτὰ ἐπίκρισιν[...]

ΤΟ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ, ἄρα, εἶναι αὐτονόητο καὶ εὐκόλα ἐφαρμόσιμο σήμερα· ἀρκεῖ νὰ προσέξουμε καλύτερα τὶς νοουθεσίαι αὐτῶν τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων δασκάλων καὶ νὰ ἀκολουθήσουμε τὴν προτροπὴ τοῦ Μανουὴλ Χρυσάφη, μίαν προτροπὴ ποὺ εἶναι φανερὸ ὅτι καὶ ὁ ἀπόψε ἐδῶ τιμῶμενος ψάλτης καὶ μελοποιός, ὁ φίλτατος πατὴρ Γεώργιος Ἀναγνωστόπουλος, ἔχει βαθειὰ συνειδητοποιήσει καὶ μετ' ἐπιμελείας ἐφαρμόζει στὴν πράξιν:

καὶ ἡμᾶς, εἴγε μὴ μέλλοιμεν τῆς ἀληθείας καὶ τῆς κατ' ἐπιστήμην ἀκριβείας διαμαρτάνειν, ποιεῖν οὕτω προσήκει καὶ ποιούντας μέμψαιτ' ἂν ὀρθῶς οὐδὲ εἰς, εἰ μὴ μᾶλλον καὶ ἐπαινέσειε.

